

ЕТИМОЛОГИЧЕН АНАЛИЗ НА ТЕРМИНА „МЕСТЕН КУЛТ КЪМ ХРИСТИЯНСКИ СВЕТЕЦ”

д-р Росен Р. Малчев

Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл”

Първопричина и основа за развитието на местни култове към християнски светци в българските земи е специализираната дейност на християнското духовенство. Обект на култово отношение са общохристиянски светци; светци, записани само в календара на поместните църкви; местни религиозни герои.

Част от култовете възникват в резултат от дейността на църковните селищни свещеници в храмовото културно пространство. Създаването на местно манастирско средище, обитавано от монашеска общност, способства за доразвиването и разпространението на някои от тях в манастирската културна територия.

Други местни култове са създадени изключително във връзка с дейността на монашески общности. Тяхно градиво са манастирските служби и проповеди, манастирската живопис и музика, дейността на манастирските метоси и монасите таксидиоти. В този случай специална почит се оказва на светците с отшелнически житейски период; на патроните на манастири и манастирски храмове; на преподобните светци от християнския пантеон.

При възприемането на християнските култове към светци във фолклорна среда се осъществява сложно взаимодействие между религиозния светоглед и неговите богослужбени култови реализации и местните фолклорни представи и обредни практики. В резултат на това възникват фолклорни местни култове към светци, които са насочени както към канонизирани християнски герои, така и към техни локални хипостази. Този процес е част от „превеждането” и „одомашняването” на християнството и лежи в основата на българската християнска култура. Нейна неразделна част са и каноничните християнски култове към светци, които произлизат от фолклорна среда. Те са резултат от развитието на процеси с обратна посока.

Терминологичното словосъчетание „местен култ към християнски светец”, което обозначава един от най-важните резултати от социокултурното и верското взаимодействие между християнското духовенство и мирянските общности в българските земи, е сложно по състав. То може да бъде разтълкувано по различни начини. Един от най-ползотворните и същевременно най-рядко използваните е разкриването на произхода и семантиката на отделните думи, участващи в образуването му.

В християнската литургияка *„под култ ... се разбират определени форми на общение с божеството на дадена религиозна община. Култът е външна страна на религията. Той има колективен характер, т. е. извършва се от едновежди, събрани на определено място, в определени дни и часове, от специално поставени за целта лица. Докато религията обема вътрешния живот на човека, който има отношение към Бога, култът е външният израз на този живот, поставен в свещена и благочестива форма.”*¹ Най-пряка е връзката на култа с молитвата, разбираана като молитвено поведение². В словното богатство на българския език думата „култ” (от лат. „*colo, colui, cultum, colere*” – *’грижа се, почитам’*) има книжовен произход. Нейни най-близки домашни синоними са отглаголните съществителни „почитане, тачене”. Чрез своето лексикално значение, близко до това на глаголите, които са образувани от същия корен, те показват процесуалността на извършваната дейност. От друга страна,

граматическото им значение ги свързва с класа на съществителните имена, което е признак за материализирането на тази дейност. Така устойчивият фразеологизъм **„почитане на светец“** добива разгърнатото значение *’извършване на дейности по таченето на неговите чудотворни иконографски изображения, неговите свещени места и атрибути, светите му мощи и пр.’*

В нашия език думите **„свят“** и **„свети“** произлизат от различни корени, първият от които се асоциира с представата за светлина, а вторият за сакралност. Сближаването на техните значения настъпва още в старобългарската епоха. По този повод М. Байрамова пише: *„Макар че свѣт- и сват- са различни по произход морфемни, паронимната им близост текстуално ги взаимостабилизира по отношение на тяхната външна, звукова форма: налице е съзвучност – източник на звуково стабилизиране, което пък подготвя морфемната (оттук и семантичната) асоциация между свѣт- и сват- на базата на народната етимология.“*³ В източноправославната християнска агиология **„свят“** е осветеният, свещеният, ... посветеният на Бога. Този, който няма никакъв недостатък и е чист от грехове. ... Думата **„свят“** като епитет ... се отнася и подхожда преди всичко на Бога. Бог е абсолютно свят.”⁴ „Всички други лица или предмети са свети само в относителен смисъл.”⁵ Свети са Бог Отец, Бог Син и Бог Дух от Светата Троица, ангелите Божии, пророците и апостолите, места, имена, храмове. Синоними на **„свят“** са думите **„християнин“**, **„божий човек“**, **„притежател на църковен сан“**⁶.

Думата **„светец“** се използва като название за християнин, който се е отличил *„чрез добродетелта си и делата си ... вътре в Църквата“*⁷, *„т.е. за човека, който е достигнал с благодатта на Бога до областта на възможното за човека нравствено съвършенство“*⁸. Почитта към светците се изразява с устни слова, писания, чествания, безкръвни жертви, храмове и изображения. Пътят за достигането на святост на християните преминава през два етапа: освещаване и обожествяване. Те се проследяват от служителите на Църквата и са основание за признаването на светеца от християнската общност и утвърждаването на неговия сакрален статус. След обожествяването светците добиват някои чудни дарования – способности за изцеление на души и тела, пророчества и др. Особено място заема послесмъртното обожествяване на техните тела.

Особеност на източноправославното християнство е разбирането, че *„светците са свети сами по себе си и с благодатта на Бога. Светостта им не зависи от официалното църковно признаване. Защото и преди него светците вършат чудеса.“*⁹

Прибавянето на определението **„местен“** към терминологичното словосъчетание **„култ към светец“** показва, че явлението битува само в определено културно пространство.

В заключение на казаното може да се обобщи, че въз основа на етимологията и семантиката на думите, които участвуват в терминологичното словосъчетание **„местен култ към християнски светец“**, то може да бъде разтълкувано по следния начин: *„Специфични, ограничени по разпространение, християнски, духовнически или фолклорни дейности за почитане на осветен и обожествен по благодатта на Бога човек.“*

БЕЛЕЖКИ

1. Чифлянов, Бл. Литургика. С., 1996, 45.

2. Идеята за молитвеното поведение на православния християнин възхожда към С.С. Аверинцев. За приложението на термина „**молитвено поведение**” върху български фолклорен материал вж. напр. работата на **Йорданова, А.** Фолклорна представа за света – молитвено поведение (отношения и резултати в културата на християнските и мохамеданските общности в Горен Рупчос). Доклад на VII Научна конференция на Обществото за славистични и балканистични изследвания (антропология и медиевистика) на тема „Представите за време и история в културата”. София, 10-12 октомври 1997 г.
3. **Байрамова, М.** Вечният монах. В: сб. Вечният монах. 1050 години от Успението на св. Иван Рилски. С., 1997 г., с. 134.
4. **Ризос, Д.** Агиология. С., 1993, 29.
5. **Пак там**, 30.
6. По въпр. вж. и **Шиваров, Н.** Понятието „святост” в древната църква и Средновековието. В: сб. Свети места на Балканите. Благоевград, 1996, 236-244.
7. **Ризос, Д.** Цит. съч., 35.
8. **Пак там**, 50 (по определението на св. Василий Велики).
9. **Пак там**, 76.